

Щоб не зводити заняття на смугі до безпосередньо фізичних навантажень, рекомендуємо при проведенні занять з фізичної підготовки використовувати наведені нижче психологічні рекомендації щодо проходження смуги перешкод міліціонерами Державної служби охорони.

- використовувати різні засоби імітації (яскраве світло, запахи, шумові ефекти тощо);

- змінювати положення концентрації на різних ділянках смуги перешкод (штахети, вогневі бар'єри, невеликі естакади тощо);

- імітувати неочікувані напади «правопорушників» зі зміною місця та прийомів нападу;

- вибирати складні погодні умови та час (контрасти світла та темряви, дощова погода тощо);

- вводити додаткові навчальні завдання (виявлення та запам'ятовування деталей обстановки на маршруті руху, номерів машин тощо);

- ставити завдання на багатократне проходження смуги без відпочинку (проходження смуги у зворотньому напрямку тощо).

Попереднє тренування на окремих навчальних позиціях не показано з причини спрощення умов і зменшення труднощів. При виконанні першої вправи керівник занять завчасно знайомить міліціонерів зі смугою, роз'яснює порядок її проходження; ставиться завдання пройти смугу з максимальною швидкістю. При повторних вправах поступово вводяться в дію різні засоби імітації (звук, вітер, вогонь, а також імітація неочікуваного нападу «злочинця»).

Виконання будь-якого прийому завершується затриманням (імітацією) «порушників», одяганням наручників, оглядом та конвоюванням.

Запропонований метод моделювання ситуацій професійної діяльності дозволить міліціонерів охорони відчутти себе в реальній обстановці під час навчання.

Список літератури: 1. Психологический словарь / Под ред. А.В.Петровського, М.Г. Ярошевського. М., 1985. 2. Профессионально-психологическая подготовка милиционеров охраны: Метод. Мат-лы / Под ред. О.М.Столяренко. М., 1990. 3. Наставова з організації професійної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС України №759 від 21.10.2000р. 4. Наказ ГУДСО при МВС України №222 від 16.07.2001р. «Про затвердження Концепції єдиної системи професійної підготовки працівників Державної служби охорони при МВС та заходи щодо її реалізації» .

Надійшла до редколегії 29.01.03

О.В. Конціялов, Г.І. Фесенко, О.Г. Сазонов

ДЕМОНСТРАЦІЙНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ПІДВИЩЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВОДІЇВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ КАТЕГОРІЇ «В» У НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

З розвитком автомобілебудування, розширенням засобів та можливостей організації дорожнього руху вдосконалюються і правила дорожнього

руху. Чинними правилами встановлені єдині вимоги до учасників дорожнього руху та визначені норми їх поведінки. Правила відображають сучасні організаційні й технічні можливості запобігання аварійності на шляхах нашої держави [1].

За останні десять років в Україні зареєстровано 403,1 тис. дорожньо-транспортних пригод, у яких загинули 68,7 тис. і дістали поранення різного ступеня тяжкості майже 463,3 тис. чоловік. Минуле десятиріччя характеризується скороченням аварійності на автомобільному транспорті. Водночас ситуація залишається складною. Щороку в Україні в дорожньо-транспортних пригодах гинуть понад 5 тисяч і дістають травми різного ступеня тяжкості понад 30 тисяч чоловік. Кожні 16 хвилин у державі трапляється дорожня пригода. Майже кожні дві години гине людина.

Сучасний етап розвитку незалежної держави вимагає подальшого зміцнення правопорядку і гарантування безпеки дорожнього руху.

Далеко не завжди аналіз помилкових дій водія йде далі визначення «порушення правил дорожнього руху». При керуванні автомобілем на водія впливають різноманітні фактори, прямолінійні і радіальні прискорення, несприятливі умови роботи при поганій видимості, втома, шум, вібрація, несприятливий мікроклімат кабіни, або незручне сидіння. Природно, що опірність впливу цих факторів індивідуальна, і залежить насамперед від індивідуальних особливостей водія, його досвіду і стану здоров'я. З підвищенням швидкостей сучасних автомобілів і інтенсивності руху на шляхах часто виникають такі ситуації, коли водій при дефіциті часу повинен вирішувати складні задачі, що не завжди йому під силу [2]. Очевидно, що усі перераховані вище проблеми безпеки руху можуть знайти успішне рішення при підготовці водіїв категорії «В».

Діяльність водія доцільно розглядати в складній системі, що складається з трьох взаємодіючих елементів автомобіль – водій – середовище руху, причому найголовнішою складовою системи є водій. Середовище руху включає дорогу, рухомі і нерухомі об'єкти на ній, дорожній простір, погодні та дорожні умови. Це усе впливає на рух автомобіля та на якість керування. Водій реагує на зміну дорожньої обстановки, на показання приладів, приймає рішення та виконує відповідні дії. Надійність системи автомобіль – водій – середовище руху визначається надійністю усіх її елементів. Але термін «надійність» водія часто підмінюють поняттям «навченість». Однак, у багатьох випадках водій, що володіє необхідними знаннями і навичками, робить помилки, що не мають відношення до його підготовленості, але пов'язані з його психофізіологічними особливостями, з його станом. Дуже часто при вчиненні помилки водія обвинувачують у неувважності, недбалості, або недисциплінованості, у той час як реальними причинами є дефекти навчання.

Професійна придатність водія в даний час встановлюється шляхом його медичного огляду. За результатами обстеження стану здоров'я людини і функцій органів зору і слуху можливо судити про такі здібності майбутнього водія, як: особливості сприйняття; здатність до адаптації в темряві і при яскравому світлі; про якості уваги; оперативне мислення; час психомотор-

ної реакції; емоційну витримку. Психологічна підготовленість враховує наявність високих моральних якостей, зокрема самокритичності, оперативності мислення, вміння адекватно реагувати в аварійних ситуаціях, зберігаючи самовладання, витримку, готовність до активних дій.

Професійна майстерність керування автомобілем – це така підготовленість водія, що дозволяє легко і безпомилково керувати автомобілем і при необхідності максимально використовувати його технічні можливості. Це також вміння водія правильно і швидко оцінювати дорожню обстановку і передбачати її можливі зміни, у зв'язку з цим приймати правильні рішення [3, с.72].

Майстерність керування автомобілем пов'язана з особистістю водія і визначається наявністю в нього спеціальних знань, умінь і навичок.

Знання – це сукупність засвоєних водієм знань, необхідних для керування автомобілем [3, с.72].

Уміння – це здатність людини цілеспрямовано користуватися спеціальними знаннями і навичками в практичній діяльності [3, с.73].

Навичкою називають дії, доведені в процесі вправи до відомого ступеня досконалості [3, с.73].

Гарна навичка – це дії, виконані правильно, швидко й ощадливо. Фізіологічною основою навичок є утворення в головному мозку системи умовних рефлексів, що виникають у результаті багаторазового повторення дій у визначеному порядку (динамічний стереотип). Найбільш вивчений процес формування рухової навички. У ньому розрізняють три етапи.

Перший етап складається з вивчення окремих елементів руху й об'єднання окремих часткових дій у одне ціле. Цей етап характеризується наявністю зайвих, недоцільних рухів. Так, наприклад, курсант, що навчається водінню автомобіля в початковій стадії, зайво напружений, сильно стискає рульове колесо, робить часті короткі обертальні рухи, різко і неточно переключає важель перемикачів передач. Усі дії курсант виконує під контролем зору.

На другому етапі, в міру повторення вправи, відбувається поступове формування динамічного стереотипу, усуваються непотрібні, недоцільні рухи. Рухові дії курсанта на цьому етапі стають більш точними. Поступово зменшується зоровий контроль за виконанням дій і збільшується роль рухового контролю.

На третьому етапі динамічний стереотип вже сформований. Більшість дій виконується автоматично, тобто без участі свідомості, що здійснює тільки функцію контролю. На цій стадії формування навичок схиляються до визначення, ускладнення, для вироблення варіативності навичок, або їх використання різними способами в різних умовах практичної діяльності. Курсант, який навчається, удосконалює навички в русі на складній дорозі, в умовах інтенсивного руху транспортних засобів як удень, так і вночі [4, с.78-92].

Навички формуються в процесі вправи, тобто повторного виконання дій для удосконалення способу їх виконання. Продуктивність навички залежить також від методу навчання, здібностей і емоційного стану курсанта, від правильного розподілу вправ за часом, тобто від планування тренувань.

У Національному університеті внутрішніх справ при навчанні практичному водінню автомобіля курсанти першого курсу перший семестр навчання проходять тренувальні заняття на тренажерах тіньового типу, які призначені для групового навчання. На тіньовому екрані тренажерного пристрою імітується дорожня обстановка різної складності, на яку реагує курсант, використовуючи органи керування тренажера. Але перш ніж курсант сяде за органи керування тренажера і буде відпрацювати ту або іншу вправу, наші викладачі використовують демонстраційний метод.

Демонстраційний метод на початку практичного заняття дозволяє показати правильний процес дій курсанта при русі, і при розвитку різних ситуацій. Важливо на цьому етапі провести якісні зміни пізнань курсантів, загострити спостереження курсантів, на окремих стадіях, етапах пропонованої вправи. Цьому допомагає комп'ютерне програмне забезпечення, де на екрані показані всі стадії вправи і перехід до більш складних управлінських дій. Принцип наглядовості здійснює дуже важливу апперцепцію, тобто слід спиратися на враження, що вже були в досвіді у курсантів.

Важливою психологічною і педагогічною перевагою демонстраційного методу є можливість виділити з всієї інформаційної моделі тільки ту її частину, що найбільш істотна на даному етапі навчання або тренування. Це дозволяє викладачу легко встановити причини помилкових дій курсантів і домогтися їхнього усунення. Нові навички формуються на основі старих, вже вироблених раніше, причому старі навички можуть полегшувати процес формування нових або навпаки, їх гальмувати.

Навичкам властива мінливість. Якщо тренування припиняється, то навички руйнуються. Руйнування навички не означає повної втрати курсантом можливості здійснити її, але якість її виконання тою чи іншою мірою знижується. Руйнування, насамперед, позначається на складних і погано закріплених навичках. Найбільшим змінам піддається тимчасова визначеність дії, після перерви в тренуванні дії виконуються то швидше, то повільніше у порівнянні з необхідною швидкістю. Для підтримки необхідного рівня вироблених у процесі навчання навичок і їхнього подальшого удосконалення вдаються до тренування. Важливо відзначити, що процесу руйнування навички водіїв не помічає. Наприклад, значно частіше попадають в аварії водії-початковці, у яких рівень вироблених навичок керування автомобілем змінюється через нерегулярні тренування. У водія-професіонала зниження якості вироблених навичок може відбутися лише при тривалих перервах у роботі (хворобі, тимчасовій зміні професії і т.д.).

Добре вироблені навички керування автомобілем не завжди можуть забезпечити успішний результат у аварійній ситуації, тому що у водіїв немає навичок по керуванню автомобілем у такій ситуації. Зрозуміло, що штучно створювати такі ситуації у роботі водія не можна. У таких випадках велику роль відіграють тренувальні тренажери з комп'ютерним програмним забезпеченням, що імітують аварійні ситуації – у процесі тренування на них водіїв виробляє і закріплює найважливіші навички керування автомобілем, необхідні в складній дорожній обстановці, тому застосування тренажерів не повинне обмежуватися тільки на етапі первісного навчання.

Задачами цього тренування можуть бути: удосконалювання в оцінці ситуацій у складній дорожній обстановці, та прогнозування (передбачення) її зміни. Автомобільні тренажери використовують крім початкового навчання, також для перепідготовки водіїв при переході їх з транспортного засобу одного типу на транспортний засіб іншого типу, для усунення помилок, що допускаються водієм при керуванні автомобілем в умовах дефіциту часу.

Так, наприклад, в аварійних ситуаціях при дефіциті часу в комплекс дій водія можуть входити не тільки дії з рульовим керуванням і приводом гальм, але й включення нижчої передачі, подача звукового сигналу, переключення світла фар та інше. У ряді випадків виникає необхідність з цього комплексу виключити звичну для водія, автоматично ним виконувану дію (наприклад, гальмування на слизькій дорозі). Ці дії повинні виконуватися швидко, точно, у різних сполученнях та послідовності. У водія повинні вироблятися складні і важливі навички дій у різних аварійних ситуаціях.

У процесі тренування складні рухові навички формуються не ізольовано, а залежно від складності ситуації на трасі, уночі, при несприятливих метеорологічних умовах.

Навчання по керуванню автомобілем у реальній дорожній обстановці супроводжуються відповідними емоціями. Тому тренувальні заняття на автомобільному тренажері варто завершувати на автодромі, де у реальних умовах водіння ці операції водія проходять при емоційному напруженні.

Вивчення психофізіологічних особливостей діяльності водія, а також впровадження в процес навчання, на початковому етапі, тренажерів і комп'ютерних програм, які імітують аварійну ситуацію, дозволяє більш ефективно вирішувати питання безпеки дорожнього руху, пов'язані з людським фактором. Цей напрямок у заходах щодо безпеки дорожнього руху варто розглядати як важливий метод підвищення надійності праці водіїв і зниження кількості дорожньо-транспортних пригод.

Список літератури: 1. Правила дорожнього руху України. Х., 2001. 2. Куперман А.И. Безопасное управление автомобилем. М., 1989. 3. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. С.П.Б..2000. 4. Ваганов В.И. Рывкин А.А. Вождение транспортных средств. М., 1991.

Надійшла до редколегії 13.02.03

В.М. Цикалевич

ВИХОВНА РОБОТА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

МВС України

Суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні з часу проголошення державного суверенітету, формування незалежної демократичної правової держави вимагають нових підходів до організації виховного впливу на людину, оновлення змісту, форм і методів цієї роботи.

Особливого значення набувають зміст та організація виховної роботи в органах внутрішніх справ, а найперше в навчальних закладах МВС. І це не випадково. Сьогодні ще не викорінені факти порушень законності з боку